

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
 שרה בת חוה כחלון ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה

אחריות ציבורית – החטא והתיקון

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. במדבר ל"ב, א-ל"ג

(א) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה: (ב) ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר: (ג) עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וזישבון ואלעלה וישבם ונבו ובען: (ד) הארץ אשר הפה יהיה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: (ה) ויאמרו אם מצינו זון בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאזוזה אל תעברנו את הירדן: (ו) ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האזינים: באו למלחמה ואתם תשובו פה: (ז) ולמה תגיאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה: (ח) כה עשו אבותיכם בשלחוי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ: (ט) ויעלו עד נוזל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יהוה: ... (י) והנה קמתם תזות אבותיכם תרבות אנשים וזטאים לספות עוד על זרון אף יהוה אל ישראל: (יא) כי תשובו מאזוריו וינסף עוד להזיזו במדבר וישחתם לכל העם הזה: (יב) ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: (יג) ואזוזה נוזלין וזשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנו אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישיבי הארץ: (יד) לא נשוב אל בתינו עד התנוול בני ישראל איש נוזלתו: (טו) כי לא נוזל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נוזלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה: (טז) ויאמר אליהם משה אם תעשו את הדבר הזה אם תוולצו לפני יהוה למלחמה: (יז) ועבר לכם כל זולין את הירדן לפני יהוה עד הורישו את איביו מפניו: (יח) ונכבשה הארץ לפני יהוה ואזור תשבו והייתם נקים מיהוה ומישראל והייתה הארץ הזאת לכם לאזוזה לפני יהוה: (יט) ואם לא תעשו כן הנה זוטאתם ליהוה וידעו זוטאתכם אשר תמצא אתכם: (כ) בני לכם ערים לטפכם וגדרת לענאכם והיצא מפיהם תעשו: (כא) ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה: (כב) טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד: (כג) ועבדיך יעברו כל זולין צבא לפני יהוה למלחמה כאשר אדני דבר: (כד) ויצו להם משה את אלעזר

2. דברים ג', יז-כ

(יז) ויצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה וזולצים תעברו לפני אזיכם בני ישראל כל בני זול: (יח) רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם: (יט) עד אשר יזינו יהוה לאזיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן וישבתם איש לרשתו אשר נתתי לכם:

3. יהושע א', יג-ט"ו

(יג) וזכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת: (יד) נשיכם טפכם ומקנכם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר הירדן ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם: (טו) עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם וישבתם לארץ ירשתם אותה אשר נתן לכם משה עבד יהוה בעבר הירדן מזרח השמש:

4. מלבי"ם במדבר ל"ב, א'-ל"ג

(א) והנה המקום מקום מקנה, יש הבדל בין מקום מקנה ובין ארץ מקנה, שמקום מקנה הוא שבאותו מקום כבר היו רועים את המקנה, וארץ מקנה מציין שהארץ מוכשרת לזה כי יש שם מרעה ונאות דשא ואינו מציין שכבר רעו שם מקנה, ותחלה

ראו רק ארץ יעזר וארץ גלעד ששם היו רועים בעדר ונמצאו שם גדרות צאן ועז"א שהמקום מקום מקנה: (ב) ויבואו, ואח"כ שמו לב לכל הארץ וראו שגם בעטרות ודיבון וכל המקומות שחשב הגם ששם לא היה מקום מקנה שלא נמצאו שם רועי בעדר וגדרות צאן בכ"ז הוא ארץ מקנה כי יש שם מרעה דשן ושמן, ועפ"ז אמרו אל משה עטרות ודיבון וכיו הארץ אשר הכה ה', ר"ל אחר שה' הכה את הארץ הזאת לפני ב"י בודאי רוצה להנחילה אל שבטי ישראל שאל"כ למה הוריש את יושבי הארץ משם, והיה די בשנעחו את סיחון לבד עד שיתן אותם עבור גבולו, ואחר שרוצה לתתה לישראל ובודאי יתן לכל שבט חבל מהארץ לפי צרכו ועסקיו, שהגם שהמחוז שבו יקח השבט את חלקו היה עפ"י הגורל (כמ"ש בפ' פינחס), בכ"ז אחר שהגורל היה עפ"י ה' בודאי ברר לכ"א חלק במחוז העריך לו, וא"כ אחר שארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה בודאי הוא המקום המוכן מאת ה' לפנינו, ... ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך, עפ"ז בקשו שני דברים: [א] יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאזוזה, וזה נמשך ממ"ש ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה, [ב] אל תעברנו את הירדן שלא יעברו את הירדן אף למלחמה עם אחיהם אחר שהם לא יקחו חלק בארץ, וזה המשיכו ממ"ש הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל, שהיה הכבוש עפ"י ה' בדרך נס וא"צ שנעבור להלחם אחר שה' הוא הכובש והלוחם: ... (ו) ויאמר משה, הנה על שאלתם הראשונה שיתן להם הארץ לאזוזה לא השיב להם מאומה רק על שאלתם השנייה שאמרו אל תעבידנו את הירדן השיב להם שתי תשובות: [א] מצד היושר והעדק הכי ראוי שאיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה, בשלום ובמנוחה, והגם שאמרו שא"צ לעזרתם כי ה' הכה את הארץ והוא הלוחם בכ"ז הם יבואו למלחמה, הגם שלא ילחמו כי ה' הנלחם להם בכ"ז יצטרכו לבא למלחמה ולעמוד על המשמר ולשאת כובד טורח המלחמה ואתם תשבו במנוחה ולא תשתתפו במשא אחיכם: (ז) ולמה תניאון. [ב] הלא במה שלא תעברו את הירדן תניאון את לב ב"י מעבור אל הארץ. שהם יחשבו שאתם נמנעתם מלכנס אל הארץ מפני פחד יושבי הארץ ויפחדו גם הם מעבור אל הארץ: ...

(טז-יז) ויגשו אליו ויאמרו. הנה הודו כי צדקו דברי משה וחדלו עוד מבקשה השניה שבקשו אל תעבירו את הירדן, כי הבטיחו שיעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה, רק שלפני צריך להתעכב עד שיבנו גדרות צאן וערי מבצר ועז"א גדרות צאן נבנה, ואח"כ נחלץ חשים לפני בני ישראל, ונעבור בראשם למלחמה ונחיה חלוצים ומזוינים עד אשר אם הביאנם אל מקומם. ...

(יח) לא נשוב אל בתינו וכו', ר"ל לכל תאמר שאחר שנכבשו את הארץ נשוב אל בתינו לא כן הוא רק כונתנו שנחלץ חושים עד אשר הביאנם אל מקומם שעד שנכבשו את הארץ נחיה חלוצים ומזוינים בכלי נשק ובכ"ז גם אחר שתכבש הארץ שאז לא נצטרך להיות חלוצים ומזוינים בכ"ז לא נשוב אל בתינו ונשאר שם עד גמר החלוקה עד התנחל בני ישראל איש נחלתו: ...

(כ) ויאמר אליהם משה וגו' אם תחלצו לפני ה' למלחמה. הנה הם אמרו ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל, ומשה אמר אם תחלצו לפני ה' וכן דייק בכל דבריו במ"ש לפני ה', ויש בזה שני הבדלים שלפני בני ישראל מציין מלחמה טבעית שבני ישראל הם הלוחמים בכח ידם ובגבורתם והם יהיו ההולכים בראשם בכח גדול וביד חזקה, אבל לפני ה' מציין שה' הוא הלוחם, כמ"ש כי לא בחרבם ירשו ארץ כו' כי ימינך זורועך וכו', והם הולכים לפני ה' ההולך בראשם ויפיל אויביהם חללים בדרך נס, [ב] שלפני ה' מציין אם הולכים בכוונה ראויה לשם שמים ואין בוטחים על גבורתם רק על ה', ושני אלה תלויים זה בזה כי ההשגחה האלהית תהיה לפי ההכנה, שאם הם הולכים לפני ה' רק לש"ש ובלתי בוטחים על כחם רק על ה' אז כן גם ה' ילך בראשם בדרך השגחתי נסיי ויפיל אויביהם לפנייהם חללים, אבל אם ילכו לפני בני ישראל לא לפני ה' בכונה לש"ש ובכחותון על ה' לבד אז גם ה' יניחם להלחם כפי הטבע לא בדרך הנסיי, וע"כ נגד מ"ש ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל אמר להם משה שיחלצו לפני ה' למלחמה. אולם עם הדיוק יש עוד דברים בגו, כי חז"ל אמרו שבני ראובן חטאו בזה במה שאמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה? וערים לטפנו שעשו הטפל עיקר והעקר טפל, ושע"כ גלו שבט ראובן וגד תחלה קודם לכל השבטים, והענין כי האיש הנלבב צריך להקדים את העקר ולאחר את הטפל ואצל האדם העיקר הוא הנשמה האלהית שבו שהיא עקר האדם, אבל הגוף הוא רק הלבוש החיצון של הנפש ואינו האדם העיקרי וע"כ צריך שנפשו תיקר בעיניו מן גופו וגופו הוא עיקר נגד ממונו קנינו שהם קנינים חיצוניים בלתי דבוקים עמו, אבל הגוף דבוק עמו כל ימי חייו בעולם הלז השפל, והסכל יקדים את הטפל אל העיקר והממון חשוב אצלו מן הגוף והגוף חשוב אצלו מן ... וע"כ במה שהקדימו בני ראובן ובני גד את הממון אל הגוף כמ"ש גדרות צאן לצאננו קודם ערים לטפנו בזה הראו שהטפל

חשוב בעיניהם מן העיקר וה"ה שהגוף וכש"כ הממון חשוב אצלם מן הנשמה האלהית וע"כ נענשו והגלו מן הארץ קודם כל השבטים, אולם זה תלוי אם ילכו למלחמה לפני ה' או אם ילכו לפני בני ישראל, רצוני שאם ילכו למלחמה לפני ה' היינו שתהיה מלחמה נסיית השגחית מה' או יפה דברו מה שאמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו, כי אם תהיה המלחמה נסיית א"צ להם כלל ערי מבצר שישבו שם הנשים והטף מפני יושבי הארץ, אחר שה' הוא הנלחם להם בודאי ישמרם מכל פגע, ויהיו בטוחים מיושבי הארץ ע"י ה' שומרם ומגנם, וא"צ רק גדרות צאן לצאנם שלא ילינו בשדה וימותו, וא"כ לא חטאו כלל במ"ש במה שהקדימו גדרות לצאנם, רק לפי מה שאמרו הם שיחלצו לפני בני ישראל דהיינו שתהיה מלחמה טבעית בזה צריכים הנשים והטף לערי מבצר ולא היה ראוי שיקדימו גדרות צאן קודם לערי מבצר והם עשו את העיקר טפל וחטאו בזה, וז"ש משה אליהם אם תעשו את הדבר הזה ר"ל אם תרצו לעשות כמו שדברתם להקדים גדרות הצאן אל ערים לטפכם זה תוכלו לעשות אם תחלצו לפני ה' למלחמה אם תלכו בכונה הראויה לש"ש עד שתהיה המלחמה השגחית דהיינו לפני ה' שאז אין הנשים והטף צריכים שמירה ותוכלו להקדים גדרות הצאן שהוא העיקר: ...

(כב) ונכבשה, גם הודיע להם שבצד זה לא יהיו צריכים להיות חוץ מביתם רק עד אחר הכבוש לא עד אחר החלוקה, אחר שה' הוא הכובש א"כ אחר הכבוש אין פחד אויב עוד, וז"ש ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו (ר"ל תיכף אחר הכבוש) ובזה והייתם נקיים מה' ומישראל ר"ל בין מה' שלא יקרכם עון במה שעשיתם את העיקר טפל והטפל עיקר, ובין מישראל אחר שעברתם את הירדן ונלחמתם. והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת תיכף אחר הכבוש לפני ה' שגם זה יהיה בהשגחת ה' ובשמירתו:

(כג) ואם אבל אם לא תעשו כן שתלכו בכונה לש"ש עד שיהיה הכבוש השגחתי ע"י ה', הנה חטאתם לה' אלהיכם, במה שעשיתם את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, שאם יהיה הכבוש בדרך מלחמה כמו שאמרתם שתעברו חלוצים לפני בני ישראל היה לכם להקדים ערי מבצר לטפכם אחר שגם הם צריכים שמירה מן האויב והם עיקר נגד הצאן, ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם שהלא עתידים אתם להענש ע"ז שהגלו ע"כ מארצם קודם לכל השבטים: ...

(כד-כו) ויאמר בני גד, השיבו לז' שהם ימלאו את דבריו בכל הצדדים, [א] שיעשו את העקר עיקר ואת הטפל ויקדימו ערי מבצר לטפם והנשים קודם לגדרות הצאן, עז"א עבדיך יעשו כאשר ארני מצוה, והוא שתחלה טפנו נשינו ואח"כ מק

ננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד ר"ל שנקדים הטף והנשים קודם להמקנה באשר כן צוה אדוני:

(כז) ועבדיך, ובכל זה עבדיך יעברו כל חלוץ למלחמה לפני ה', ר"ל לא לפני בני ישראל רק בכונה הראויה שתהיה המלחמה נסיית כאשר ארני דובר: ...

(לז-לב) ויענו בני גד, הם רצו שינתן להם ארץ הגלעד תכף, כאשר מבטיחים שיעברו למלחמה ומוצא שפתם בל ישנו, אמנם השיבו בזה תשובה נצחת, כי כבר בארתי בדרושי ארצות השלום (דרוש ב'), שקשה מאד על האדם לעשות לשם שמים מצוה שהוא מקוה ממנה שכר וריוח תכף, למשל אם יבטיחו לו עושר גדול בעת שילמד מסכת פלונית או קשה מאד שילמד למוד זה לשם שמים, אחר שהוא מקוה שכר בעד למודו הוא לומד לתקות השכר לא לש"ש, ושם בארתי כמה ענינים בזה, וזה טענו בני ראובן וכו' שאחר שאתה רוצה שנעשה מלחמה לפני ה' היינו בכונה הראויה רק לשם שמים, א"א שנעשה זה בעוד שאנו מקוים שע"י מלחמה זו נשיג מבוקשנו שינתן לנו ארץ הגלעד אשר אנו חפצים בו, כי הלא יעלה על לבנו התועלת שנקבל מהליכה וא"א שנלך בלא שום פניה אחרת רק לשם ה' בלבד, ולכן צריך שתתן לנו ארץ הגלעד במתנה תיכף בין נלך למלחמה בין לא נלך כבר הוא שלנו, ובזה יקל לנו ללכת בכונה מיוחדת רק לש"ש כי אין לנו עוד פניה אחרת מתקות שכר שבעבור זה ינתן לנו ארץ הגלעד, אחר שכבר זכינו בארץ הזאת בכל אופן, וז"ש אחר כי את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה והוא שנחנו נעבור חלוצים לפני ה' ר"ל רק לש"ש בלבד וא"כ זה לא נוכל לעשות רק אם אתנו אחוזת נחלתנו מעבר לירדן, אם כבר נזכה באחוזת זו תכף בכל אופן אז נוכל ללכת בכונה לש"ש בלבד, ומשה קבל דבריהם:

(לג) ויתן להם משה נתן להם אחוזתם תכף:

5. מלבי"ם דברים ג', י"ח-כ'

(יח-כ) ואעז אתכם בעת ההוא, ... אמנם לבסוף ראה משה והבין שהמלחמה תהיה בדרך טבעי, שכן היה מלחמת יהושע שהיה מעורב עם תכסיסי מלחמה ולא נכבשו כל ה' אומות כי היה המלחמה קרוב לטבע שלכן אמר פה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל [ולא אמר לפני ה'] ע"כ צוה להם שישארו עד אחר חלוקה, [וכן א"ל יהושע כמ"ש יהושע א' פסוק יג עיי"ש: